

Sz. Tóth Gyula

Szabadság a magasban

Az olasz klasszikus eszmék sorsa, szerepe a mai egységesülő Európában – Madarász Imre: Magasságok magánya. Olasz klasszikusok közelében

(Kitekintő könyvbe mélyedés, álmétkodásra, elmélkedésre)

Mottó:

„A dialógus fejlődésének minden percében ott van az elfeledett eszmék hatalmas, korlátlan tömege... de dialógus közben újra felélednek és életre kelnek megújult formában (új kontextusban). Semmi nem hal meg örökre: minden gondolatnak meglesz a maga reneszánsz ünnepe.”

(Mihail Mihajlovics Bahtyin)

Álmétkodás

Az M3-ason suhanunk, repülünk a magasba, s máris magaslesen vagyunk. Vagy M a köbön: Madarász – Magasságok – Magány. Betűszóként: MaMaMa. Nem segélykiáltás, nem titkos jelszó, hanem nyilvános rejtjel. Beszédes cím, játszani is enged. Erről van szó: **Madarász Imre, *Magasságok magánya. Olasz klasszikusok közelében*** (Hungarovox, 2020, 266 o.). A szavak, mint zenében a hangzatok, egymásba fűződnek, a gondolkodásmód az elsődleges. Adott a vezéreszme, mint szólam, a többi a szellemi harmónia kísérete. És mindez nekünk – ma.

Szabadságtúra, értő vezetéssel. Kövessük a hegyivezetőt! Fel van adva a lecke a recenzensnek, mit válasszon a gazdag kínálatból. Legszívesebben bemutatná a teljes arzenált, de arra nincs elég tér, és az olvasónak is meg kell hagynia a könyvbe mélyedő élményt. A 15 vaskos tanulmány, mindegyikhez tágra nyitó, olasz, magyar irodalmi jegyzetapparátussal, 16 jeles olasz és egy nem kevésbé jeles francia klasszikust vonultat fel. Ehhez az egyes tanulmányokban hivatkozások a szerző korábbi munkáira, és a fővonálhoz kapcsolódó gondolatívhez csatlakoztatva megannyi klasszikus bukkan elő Arisztoteléstől Németh Lászlón, Thomas Mannon át Samuel Huntingtonig, és így tovább. Nincs más hátra: csemegézés az eszmekínálatban. Ez alapja a későbbi elmélkedésnek.¹

¹ Madarász Imre tanulmánykötetéről recenziót írtam, a szerzővel megismerttettem, a készülő 15.

Középkori aranyifjú, a komikus-realista költészet üde hangján az apák életbölcseességét tagadja, „egy sajátos életfilozófia, ellenfilozófia, antietika, az érzéktelenség értékrendje nevében” (18.). A fiatalság lázadása, kultúrtörténeti jelentőség, esztétikai korlátokkal. (Cecco Angiolieri) Újszerű hang az olasz költészetben: a nemzeti érzés és eszme, az olasz egység, a hazafiság megjelenése. (Petrarca) „Nem harci riadót fúj, hanem békedalt zeng” (37.). A járvány régtől járja a világot. A prózairodalom két jeles alakjának (Boccaccio és Manzoni) remekműveiben hangsúlyos szerepet kap a félelmetes betegség, a pestis. De csodálható az életöszton, a „pusztulás fölött diadalmaskodó kreativitás” (44.). Nagy tanulság mára. Szobrászat és költészet, szobor-szonett (Michelangelo), aki megalkotta „márványszobrai méltó társaként szószobrát” (74.). A Magyarországra későn „beragyogó csillagok” (Ariosto és Tasso). Eszmei tudatosság, a kor áramlatai közepette – Európa és a Nyugat keresztény identitása az iszlám erőszakos expanziójával szemben. Mások mellett nagy szerepet kap Babits Mihály recepciója és Tusnády László feldolgozó-értelmező művei. Két személy találkozása (Alfieri és Rousseau), életművek, személyiségek, párhuzamok. „Politikai filozófiájuk között közös nevező éppen a liberalizmus” (134.). Noha sétáikon személyesen nem találkoztak, de „lelkükben és életművükben kezet fogtak egymással” (138.). Óda a szabadság reményével. A vátesz, aki látja a jövőt, „a jövő időt jelenbe teszi, a pillanatot az öröklétbe emelve nagyítja fel.” (Manzoni) Éljen a Sátán! A sátános dalnok, akinek „romantikája felvilágosult romanticizmus”. (Carducci) A konzervatív (de nem maradi) demokrata, a tárgyilagos realista, aki a győzelmeket nem karneváli ünnepként éli meg, aki korán felismerte az európai válságot. (Giovanni Verga) Azt tartotta, hogy „nem igazi az a hondiadal, nemzeti nagyság, mely csak fiainak kudarca, bukása, legyőzetése révén realizálódik” (189.). Madarász a liberalizmus, a humanizmus érzékeny és elkötelezett híve, közvetítője, Petrarca nyomán is, az „együttműködő, szabadon egyesült 'nemzetek, országok' egységes Európájára” fókuszál. Amikor Pascoli egyetemes erkölcsi imperatívuszát méltatja, hozzáteszi: „A gyűlölet országglása idején különösen időszerűen hat” (205.). Vajon melyik nemzetre, országra érti ezt? A világhírű író (Pirandello) első regényével: *A kitaszított* összeköti Szicíliát és a világirodalmat, az elmaradott perifériát a centrummal. „A nagyság titka gyakran az egyszerűség” (225.). A félelem, az I. világháború ábrázolása egy elbeszélésben. (Federico De Roberto) A váratlan berobbanás, a névtelen sikere: *A párdúc* betör. (Lampedusa) A sötét kornak is vannak fényei. „A felvilágosult középkor-ábrázolás” *A rózsza neve* című regényben. (Umberto Eco).

Tanári noteszkönyvben tervezem megjelentetni. Ezen bővített írás témáihoz szükségesnek ítélt szakirodalom felkutatásával, összeállításával 2020. november 20-ára végeztem. A szerkesztett, jelen szöveg befejezése: 2021. január 24.

Elmélkedés

(Bűn, büntetés, büntethetőség) Madarász Imre nem aktualizál, nem veti össze a tárgyalt és csodált eszméket azok mai fordulataival, kivált nem a világ mai gyakorlatában megjelenő/fellelhető formációkkal, a hangzatos akciókkal. Nem ez a dolgozatok célja. A mára értelmezést felkínálja nekünk. Néha leszól a Parnasszus magasából. Mert Beccaria öröksége kötelez, hogy számot vessünk, s megfontoljuk: „Vajon mi, magyarok megtettünk-e mindent a beccariánus Európáért s abban egy európai, felvilágosult Magyarorszáért?” (114.) Merthogy „egy igen sajnálatos és aggasztó körülmény is ráirányította a figyelmet” Beccariára és „aranykönyvére”, amikor itthon felvetődött a halálbüntetés kérdése. Itt megemlíti személyes lépéseit, vonatkozó írásait, amelyekkel tiltakozott a bűn ellen, kiállt az erény mellett. Ez tiszteletet érdemel és elfogadható, „még ha egy ilyen tanulmányban stílustörést eredményez is”, vallja be a szerző. (114.) Történt ugyanis, hogy 2015-ben „Magyarország miniszterelnöke, Orbán Viktor és nyomában kormánya és kormányzó pártja több tagja (de nem többsége) úgy vélekedett, hogy a „halálbüntetés kérdését napirenden kell tartani, magyarul meg kell fontolni visszaállítását.” (118.) Ez nagyon megviselte a szerzőt, ami a mai napig érzékenyen foglalkoztatja. Még akkor is, ha „az európai általános felháborodás – és a haloványabb-halkabb hazai elutasítás is – lesöpörte a halva született ötletet”. De magát a tényt mélységesen elkeserítőnek tartja. (119.) Tehát a rend kedvéért, végül is a magyar kormány elállt a halálbüntetés bevezetésének kezdeményezésétől.

És ha már „*A bűnökről és a büntetésekről*” van szó, akkor adódik illő másik magyar példa: éppen 2006 októberében nem a fényes szó erejével oszlatta a hatalom a népet. Bár így lett volna, amit fel is vetettem Madarász Imre *A legfényesebb századforduló. Tanulmányok a XVIII–XIX. század olasz irodalmáról* című kötetéről *írt recenzióban*.²

A halálbüntetés külön téma, amelynek tárgyalása meghaladja ezen írás kereteit, nem is lehet feladata. Nagy horderejű, fontos fejezet, ehhez megjegyzés kívánkozik. Tegyük egy visszapillantó kitérőt a 2015-ös ügyre. Az akkor történt kaposvári brutális gyilkosság erősen felkavarta a közhangulatot, ez szolgáltatott alapot a halálbüntetés felemlítésére. Előtte pár éve a norvég Breivik 77 embert gyilkolt meg. Az oslói polgármester „nem halálbüntetést, hanem az összefogás szükségességét” emlegette. Nem csodálható, hogy ilyen súlyos esetek után a téma újra fellángol. A magyar miniszterelnök ekkor vetette fel a kérdést. Ebből is heves vita kerekedett, eltértek a vélemények: taktikai okokból dobta be ismét a köztudatba, kommunikációs fogás volt, pártpolitikai manőver. Amnesty: felelőtlen átverés...

² Lásd Sz. Tóth: *Törvényes oszlatás a szép erejével*. Dunapart, 2010/1., 74–78.

A kormánypárt sem volt egységes, eltértek az álláspontok: Lázár János élénken támogatta, Rétvári Bence államtitkár ellenezte. (Lázár már nincs a kormányban, Rétvári még mindig ott van.) (Tóbiás József, az MSZP akkori elnöke természetesen ellenezte. Azóta már kilépett a pártból, külföldön, állítólag a Kanári-szigeteken él családjával.) Józan politikai elemzők szerint egyértelmű, hogy a halálbüntetést nem lehet bevezetni, tehát „lecseng”, így politikai cselekvés sem lesz belőle. Orbán nem tehette meg, hogy napirendre tűzi a kérdést. Ő is tisztában volt ennek jogi, morális, politikai súlyával. Még abban az évben nyilatkozta: „Magyarország az Európai Unió tagja és az uniónak igaza van a halálbüntetés kérdésében, nem vezetheti be senki”³

Az ennek kapcsán támadt inspiráció tágabbra nyitja a recenziót, amely éppen a tárgyalt könyv felvetetett, izgalmas gondolatai alapján elbírija, szinte követeli azt. Kitekintésként fontos megemlíteni két témairányt: a *halálbüntetés története hazánkban és a halálbüntetés megítélése ma a világban*. Mindkettő hatalmas témakör, itt csak jelzésszerű utalásokat tehetünk rá. Az tény, hogy Magyarországon 1990-ben eltörölték a halálbüntetést. Tehát hosszú története van. A bőséges szakirodalomból egy átfogó anyagot ajánlunk: *A halálbüntetés története Magyarországon*.⁴ A halálbüntetés története, megítélése a világban már hatalmas adag, csak néhány szempontot vetünk fel. Megy a vita, pro és kontra. Merthogy a gyilkosságok nem szűnnek. Sőt! Elég, ha a Fény Századáig megyünk vissza, és szemünket Párizsra vetjük. Maximilien de Robespierre patetikusan szónokolt a Konventben 1794 februárjában: „Be akarjuk teljesíteni az emberiség sorsát, valóra váltjuk a filozófia ígéreteit.” A felvilágosult elmék eszméikkel felhergelték a népet, és a nép az ellenségnek minősített célszemélyre szólóan, felhevült-diadalmasan követelte: Halál reá! Robespierre, ha akarta, ha nem, felbújtó volt, gyilkoltatott. Aztán őt is meggyilkolták. És így tettek a francia forradalom eszméit átvevő szovjethatalom vezetői – egymást is gyilkolták. A gyilkolás másutt, más színben tovább folytatódott. Hazánkban, a felszabadulás után, a népi demokrácia, a szocialista embertípus alakítása közben „törvényesen” gyilkolta az embert.

A guillotine, „a magasztos célkitűzések megvalósításának egyik nélkülözhetetlen eszköze” szép karriert futott be Franciaországban: a felvilágosodás hazájában már több mint 200 éve (228) guillotine-os lefejezést alkalmaztak. Számoljunk utána: 1792-ben kezdődött. Jeles dátum: 1792. március 25-én fogadta el a

³ 1990. október 24-én, azaz pontosan 29 éve alapította meg az Alkotmánybíróság a halálbüntetés alkotmányellenességét, mellyel Magyarországon megszűnt a halálbüntetés. <https://noizz.hu/big-stories>. Kovács András, Lengyel Tibor: *Halálbüntetés: csak trükk volt Orbán megjegyzése*. www.origo.hu, 2015.04.29–2015.04.30. 09:36)

⁴ Kisnémet Judit: *Magyar Rendészet*. 2015/6., 103–116.

francia Nemzetgyűlés a halálos ítéletek végrehajtási eszközeként a nyaktilót, a guillotine-t. Egy hónappal később, 1792. április 25-én beindult a gépezet. 1977. szeptember 10-én a marseille-i Baumettes-börtönben (a gyilkosságért elítélt tunéziai Hamida Dandjoubi lefejezése) sújtott le utoljára a nyaktiló. 185 évet szolgált. Ezalatt több tízezer fej hullott a fűrészporos kosárba. Négy évvel később, Mitterand elnöksége alatt a halálbüntetést is eltörölték.⁵ Tragikus adalék: A francia gyarmatosítók a guillotine-t is bevetették az algériai háború során. 1954 és 1962 között francia becslések szerint háromszázezer, az algériai szerint másfél millió áldozata volt a harcoknak, még a guillotine-os nyakazást is alkalmazták. Szóval, vannak itt bűnök jócskán, a felvilágosodás fokozatosan elhomályosul, megkopott.

(Az amerikai elnökök elleni merényletek külön fejezetet képeznek.) És nemcsak politikai gyilkolásokról szól a történet. Megy az a mindennapokban, a világ minden táján. Nem véletlenül kapta ezt a címet a tanulmány: *Halálbüntetés: pro és kontra*, amely egy rangos lapban jelent meg.⁶ A szerző tárgyalja a nemzetközi egyezményeket, az elrettentő hatást (Beccaria, Camus a visszatartó erőre vonatkozó nézeteit is felhozva), a halálbüntetés mint antihumánus büntetés, a halálbüntetés szükségessége avagy szükségtelensége, a Justizmord, a büntetés célja, gazdasági szempontok, egyéb érvek és ellenérvek. A szerző hangsúlyozza, hogy munkája nem kíván propagandát kifejteni sem a halálbüntetés, sem az abolíció mellett. „Pusztán annyi volt a célja, hogy megismertesse az olvasót azokkal a lehetséges érvekkel, amelyekkel a két oldal védeni szokta a saját álláspontját, illetve azokkal a cáfolatokkal, amelyekkel a halálbüntetés hívei és ellenfelei a másik oldal állításainak hibás (vagy legalábbis általuk annak tartott) mivoltára kívánnak rávilágítani. Igyekeztem a lehetséges érveket és ellenérveket mindkét oldalról minél teljesebben számba venni és azokat egymással is ütköztetve bemutatni. Hogy ezek közül ki melyeket fogadja el és melyeket nem, illetve melyeket tartja fontosabbnak és melyek megvalósítását kívánatosabbnak, azt mindenki a saját értékei, preferenciái alapján maga kell, hogy eldöntse. Az érvelések egyenrangúak, a választás joga az olvasóé. Azt azonban mindenkinek be kell látnia, bármelyik állásponthoz is húzzon a szíve, hogy a másik oldal képviselői sem »erkölcstelenek« vagy »elvetemültek«, amiért a saját meggyőződésüket hangoztatják, hiszen ők is a legjobb belátásuk és lelkiismeretük szerint állnak ki a maguk igaza mellett, azokat az értékeket próbálva meg érvényre juttatni, amelyeket ők maguk a legmagasabbra tartanak.”

⁵ Tarján M. Tamás: *Rubiconline*. Mitterrand az algériai háború idején a Belügyminisztériumban töltött ideje alatt, ahol a jelek szerint nem sok lelkiismereti gondja volt, amikor is elutasította a halálraítéltek kegyelmi kérelmét, olyanokét, akik egyébként senkit sem öltek meg. Lásd Gauchet Marcel (avec Éric Conan et François Azouvi), *Comprendre le malheur français*, Sztock, 2016.

⁶ Tóth J. Zoltán: *Jogelméleti Szemle*. <http://jesz.ajk.elte.hu/toth14.html>.

Az átfogó jogelméleti áttekintésből is látható, a kérdés állandóan napirenden van. Lásd az újabb gyilkosságokat Franciaországban. Ölésre mécses! – mondja az egyik fél. Nem lehet ölésre jogilag öléssel válaszolni. A mindennapi gyilkosságot a gyarló ember, kivált, ha szeretteit veszíti el, nem felejt, a „szemet szemért, a fogat fogért” parancsa is foglalkoztatja. És utolsó pillantás két, ellentétes alapállású véleményre. Rétvári Bence: „hívó keresztény politikus nem támogathatja a halálbüntetést anélkül, hogy ne mondana ellent az egyház tanításának”. És a norvég polgármester liberális nézete: „az összefogás szükségessége”. Kicsit tág ugyan. De valahol összecsengenek. Nehéz küzdelem. Mi vonzza a gyilkost? Nem a börtön, az biztos.

Ma a világ 74 országában engedi meg a törvény a halálbüntetést. (Japán is, az alkalmazási listát Kína vezeti.) Amerikában, sok vita után, 1976-ban bizonyos alkotmányos garanciák beépítése után a bíróság ismét alkotmányosnak minősítette a halálbüntetés alkalmazását. Minden állam maga döntheti el, hogy él-e a halálbüntetés kiszabásának lehetőségével. Máig 32 állam döntött úgy, hogy igen, 18 (és a főváros, Washington) pedig úgy, hogy nem. Összességében az látható, hogy a kérdés minden amerikai foglalkoztat. Nem véletlen, hogy az előző választási kampányban is a megválasztott elnök, Donald Trump többször is szóba hozta és hangsúlyozta, hogy támogatja az igazságszolgáltatás ezen formáját. Még a demokrata Barack Obama sem mert sosem szembemenni vele (úgy fogalmazott, hogy különösen kegyetlen bűnökért jogosan jár halál), hiszen még mindig kevésbé rizikós valamilyen szinten támogatni, mint megpróbálni beszüntetni. A demokrata szavazók körében egyébként 34 százalékos a halálbüntetés támogatottsága, míg a republikánusoknál ez az arány jóval magasabb, 72 százalékos. A Pew Research Center amerikai kutatócég és a Death Penalty Information Center, a halálbüntetésekkel foglalkozó információs központ felmérése szerint az amerikaiak 49 százaléka támogatja, míg 42 százalék ellenzi a halálbüntetést – és bár ez az elmúlt negyven év legalacsonyabb szintje, még mindig magasnak mondható.⁷

Tudomásul kell vennünk, amíg van bűn, lesz büntetés. Amíg van gyilkolás, addig forr a lélek. Mindig lesznek, akik bosszút esküsznek. És nem fogják megérteni, hogy az aljas szándékkal ölő gyilkost miért tartják, látják el a zsúfolt vagy komfortos börtönökben, a vétlenek pénzén. És az utóbbiakon kérik számon, miért emlegetnek halált. Miközben a gyilkos, börtönbéli jó magaviselete nyomán a kiszabott évek előtt szabadul, és busás kártérítésben részesül a mostoha börtönkörülmények miatt. Mert nem süttött be a Nap cellája ablakán. Mert neki jogai vannak. (Magyarországi rettenetes példa.) A külső szemlélők, közeli érintettek ismerik Beccaria tanait vagy

⁷ Herczeg Szonja: *Még mindig népszerű a halálbüntetés Amerikában*. In: *Magyar Nemzet*, 2017. január 4. A témában az utóbbi években jelentkező tényekről közöl sorozatot a *Népszava* (2018. 11. 06). A hírek között: *Napokon belül bevezethetik a halálbüntetést Izraelben*.

sem, nem követtek el bűnt. A gyilkost szembesíteni kell Beccaria tanaival. Ez is egy megoldás. Hátha elszégyelli magát. Amíg ember lesz a földön, ez a téma napirenden marad. És mára a harcmodor megváltozott, nyílt színen folyik a gyilkolás, a támadót a rendőrök a helyszínen lelövik. Aztán meg őket ítélik el.

(És már csak egészen halkán egy utolsó megjegyzés. A bűnök kapcsán, más szempontból, más, minősített esetekről. A gyilkosságon kívül számos más, nagy horderejű bűneset van, mint az erőszak különböző formái, a korrupció, a megrontás, a drogkereskedelem, amelyek tönkreteszik azt, aki ellen elkövették, és büntetlenül marad az elkövető. És éppen csak szóba hozzuk az életvégi nagy kérdést, az eutanáziát. Az élet értéke és a halál etikája, számos olyan értékkonfliktussal, mint élet és életminőség, élet és emberi méltóság, élet és autonómia, szabadság. E sorok írása közben jött a hír: „az orvosok sorshúzással döntsék el, hogy mely beteget részesítsek előnyben a másikkal szemben, vagyis ki haljon meg, és ki maradjon életben”. (Magyar Orvosi Kamara: *Etikai megfontolások az orvosi erőforrások elosztásához Covid-19 pandémia idején Magyarországon* című ajánlása az Emberi Erőforrások Minisztériumához.) A miniszter – maga is orvos – válaszában megírta, hogy nem tud azonosulni az ajánlás tartalmával, sőt, határozottan visszautasít minden, a hipokratészi eskünek ellentmondó indítványt – értesült a *Magyar Nemzet*. És már új slágertéma, a genderológia borzalja a kedélyeket, pro és kontra.

Inspiráló kötetében Madarász Imre nagy eszmetablót rajzol fel, jeles elmékről mélyreható, magasra ívelő kimutatást nyújt át. Azonban van még néhány kérdés, mint láttuk feljebb, melyek nem hagynak nyugodni. Jó néhány pont meditálást kínál a Németh László-i *minőség* (M4) jegyében. „Hiszen a minőség: a kívánatos, az igaz, az eszme, esetleg utópia; ez kerül szembe a valósággal, a ténylegessel”. És ez így már a „növésterv: minden”, a valóság egyéni társadalmi hatásaival, benne „legfőképpen törekvés, harc és mozgató erő a kívánatos »kicsikarásában«”.⁸

(Szabadságról) Mára elfáradtak volna az eszmék? Nem, kicsavarva járatják le értékeiket. Értékükön alul árulják... el. Szabadkereskedelem a látványcirkuszban. Lehasznált cuccok a bolhapiacon, körüljárják, csócsálják, van, aki veszi. Ha valaki az értéket keresi, azt elkergetik. Csak egy fütytyentés, és jön a támogató közeg. Kész a tömörülés. Indul a döntögetés, ki tudja hol áll meg? Hej, jó, Toldi, de nagyon hiányzol!

Hallhatók-e a fentről hirdetett eszmék? Ma, amikor a *szabadság* nevében mozgalmakat indítanak, milyen alapeszméket követnek a hangadók? Akik eme szép eszme nevében rombolnak. A lent figyel-e a magasra? A magas és a lent találkozik-e? Ortega y Gasset-től tudjuk, formálódik a tömegember, képződik. De más

⁸ Kaiser László: *Erkölc és teljesítmény* (Németh László és Béres József). Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020, 17–18.

a képzés. Ha nincs fül, érzékeny attitűd a klasszikusokra, olvadnak a magasztos eszmék. Nevükben rombolni bűn. És marad a magasság magánya. Bár, ilyen szellemóriások értő közelsége a magány magasságát enyhíti, láthatóvá teszi. Lent dühöngeni, de fölérni, az a szabadság! És itt lent, a földön járók, de nem földhöz ragadtak, ám komolyak, konstatálják, van, ki jó szóval oktat, mégis József Attilával áhítják: Jöjj el, szabadság, te szülj nekem rendet! Megadatik annak, ki merészen, magányosan tör a klasszikus fennsíkra. És szabadságért kiált, mint Madarász.

Övni kell a szabadságot, mert törekeny. Mindig akadnak, akik másként gondolják. Így volt ez már a 15. században is. Éppen Madarász Imre mutatta be más tanulmányaiiban a másként gondolkodást Savanarola és G. Bruno példáján. A szabadság nevében: az egyik ölt, a másik meghalt. A szabadság fogalma, felfogása érzékeny, változik. Küzdeni kell érte. A klasszikus eszmék, a haladó ideológiák az idők folyamán „átértelmeződtek”, gyakran elharsogják, s az egykori tartalom nélkül kötelezővé tétetik. Aki másként értelmezi (és használni akarja) a szabadságot, azt a hangos tábor kiközösíti. Nincs tolerancia, pedig jogunk van egyet nem érteni. Voltaire-t is felhozzuk, hogy érveinket hangsúlyozzuk – úgy már a nagy klasszikus sem érdekes. „Egy sajátos történeti korszakban élünk, amelyben a szabadság maga hív életre kényszereket. A »lehet« szabadsága egyenesen több kényszert teremt, mint amennyit a fegyelmezés »kell«-je, a parancs és a tilalom kimond. A »kell«-nek van határa. A lehetnek viszont nincs.” Ezek a koreai–német Byung-Chul Han szavai, a neoliberalizmus kritikája kapcsán, ő a filozófia új sztárja.⁹

De vannak jeleseink hazai terepen is. Most csak szűkebb körből hozunk példákat, amelyek rávilágítanak az eltérő értelmezésre/értelmezhetőségre, más oldalról közelítve. Az érdemi eszmecserét, mely a demokrácia záloga, a mindennapokban két vastkos előítélet hevíti, mintegy kizárja. A tekintélyelvűség nem jelent mindjárt totalitárius törekvést, de ugyanakkora tévedés az ellenkező véglet: a liberalizmusban máris féktelen individualizmust látni. Hogyan lehet megvitatni az emberi társadalom, a demokrácia, az erkölcs, a történelem nagy kérdéseit, szenvedélyesen és ugyanakkor okosan, netán bölcsen? Ezt járja körül több művében Bárány László. Kis ízelítő egy sistersgő tanulmánykötetéből: *szabadság – tekintélyelvűség, liberalizmus – demokrácia, liberalizmus – illiberalizmus*. Meddig tart az egyén szabadsága? Nagy ívű eszmetörténeti áttekintés, alaposan körbejárva, kutatások, szakirodalom alapján: sokágú, sokarcú kérdések, cincált, átmosott, kiforgatott fogalmak, elmélete és gyakorlata. A szerző kísérlet tesz a hatalom lényegének meghatározására. A

⁹ Szánthó Miklós idézi Byung-Chul Han szavait: *Liberalizmus mint megtévesztés. A modern „szabadság” maga hív életre kényszereket*, In: *Magyar Nemzet*, 2020. október 14. *Pszichopolitika – A neoliberalizmus és az új hatalomtechnikák*. Typotex Kiadó, 2020. (A szerző másik híres munkája: *A kiegészítő társadalma*, Typotex Kiadó, 2019.)

18. században a filozófiai természetű tézisek a 19. században változnak, a politikai hatalom szabadságfelfogásának, illetve gyakorlásának függvényében. „A klasszikus liberalizmus eszmerendszere politikai elméletként fogalmazódott meg” (12.), a benne sorakozó fogalmak bizonyos pozíciók erősítésére szolgáltak (lásd az angol, a francia polgárság térnyerését). Mill *A szabadságról* (magyar kiadás 1867-ben) írott művében egyértelmű: a szabadságot a civilizált közösségekre érti, vagyis a gyengébb népekre nem – szabad a gyarmatosítás. De gyanús az „öntudatos gazdasági liberális” felfogás, amikor a győztesnek igaza van, az effajta liberalizmus a „*magabiztos (esetleg csak reménybeli) nyertesek ideológiája*” (13–14.).¹⁰ Ez átgyűrűzik napjainkba, a világ minden pontján megjelenik. Az értelmezés, az önmérséklet, az erkölcsi vonulat „hiányos”. A nemzet és a szabadság viszonyára az irodalomtörténész, Madarász Imre válasza egy korábbi művéből: A nemzeteszmét szabadságellenességre hangolni, a 19. századi (Ottocento) olasz patrioták elképzelni sem tudták. Így értelmetlennek tetszik a „nemzeti liberális” szókapcsolat. A liberális elfajulást ő már antiliberalizmusnak, pszeudo-liberalizmusnak, azaz álliberalizmusnak nevezi.¹¹ A vitatkozóknak nagyon fontos (lenne) figyelembe venniük a lélektannak az erkölcsi fejlődés szolgálatába állítását szorgalmazó individuálpszichológiai szakemberek véleményét, melynek lényegét kitüntetetten Kende B. Hanna, a magyar és a francia adleriánusok doyenne-je foglalta össze: „A jó és a rossz relativizálása, tagadása – amelyet sajnos átvett a posztmodern ideológia – a legveszélyesebb, a legcinikusabb, az embert leginkább elidegenítő felfogás.”¹²

(Nemzetek, eszmék) Madarász Imre könyve sürgetően kínálja az új értelmezéseket, az újabb vizsgálatokat: az eszmetörténet és változásai, a klasszikus eszmék állapota a mai gyakorlatban (oktatásban, mindennapokban, a politikai pártok programjaiban), akár Amerikában, Kínában másutt, éppen az európai országokban. (Nagy kérdés: hogy áll ezzel Olaszország ma? Ahol éppen arról folyik a vita, hogy letakarják-e azokat a műalkotásokat, amelyek meztelen emberi testeket ábrázolnak. Mert ez „sértheti a muzulmánok érzékenységét”. Mindez az Európa Tanács kulturális örökségről szóló keretegyezménye értelmében. (Sok minden történt, amit Beccaria sem láthatott előre.) Nagy kérdéseket kell körüljárunk, mint nemzettudat, identitás. A nemzettudat alakításában a klasszikusoknak meghatározó szerepük van. De figyelembe kell vennünk a történész megállapítását: „...

¹⁰ Bárány László: *Koncentrikus körök. Közelítések a humánium kérdéseihez*. Hungarovox Kiadó, 2013. (Bővebben lásd még a róla készült recenziómból, *Agria*, 2014. nyár, 279–286.)

¹¹ Madarász Imre: *Romantikus Risorgimento. Olaszország alapító mítoszai*. Hungarovox Kiadó, 2013, 88–89. (Erről is volt szerencsém írni, lásd 8. és 9. *Tanári notesz*.)

¹² Bárány László: *Előadás az individuálpszichológia és a bölcséleti embertan kapcsolatáról*. Megjelent *Az individuálpszichológia útjain* című időszaki kiadvány 2015-ös számában, 71–78.

a történelem tanulmányozása mindenképpen mozgásleírás, nem pedig a múlt kimerevített, lerögzített darabjainak vizsgálata”.¹³ Az identitás már összetettebb. Mi az identitás? „Folyamat, önmagunkkal vívott harc, hogy fennmaradjunk. Ha ez megszakad, minden összeomlik. Egy nemzet csak akkor létezhet, ha vég nélkül keresi önmagát, ha saját logikus fejlődésének iránya szerint folyton változik, ha szüntelenül leméri magát másokon, ha a legjobbal, önmaga lényegével azonosul.”¹⁴

Hogyan alakultak a nemes eszmék? A felvonultatott eszméket morzsolgatva a mai ember eltűnődik. Csak csipetnyi az ajánlott „csemegézésből”: Pascoli egyetemes erkölcsi imperatívusza, Manzoni ódája, nemzeti egység, szabadságküzdelmek, a petrarcai váteszi látomások hitről, szeretetről, az „együtműködő, szabadon egyesült ’nemzetek, országok’ egységes Európájáról” (38. o.). A 114. oldalon feltett kérdést, itt, így is érvényesnek tartjuk továbbgondolni: „Vajon az európai népek megtettek-e mindent a beccariánus Európáért s abban egy európai, felvilágosult egységért?” Hogy „állunk” az identitással? Az olaszok? És a többi európai ország? Az egykori nagyhatalom brexitdilemmákkal küszködik.¹⁵ Mindeközben egy divatos sztáríró, Yuval Noah Harari *Homo Deus – A holnap rövid története* című, bestsellerré lett könyvében újabb fogalmakat vezet be. Ilyen a dataizmus, amely szerinte „se nem liberális, se nem humanista”. Na, tessék! Ilyeneken töprengtem a könyv elemzése közben. Véleményemet ki is fejtettem, lásd *Partium, 2020/2.*, tavasz, 100–110. Ugyanis a munka, tudományos elemekre hivatkozva, mondhatjuk, bravúros szellemi teljesítmény, ám veszélyes fikció. Hagyomány se kell. A hagyományokra nincs szükség, mert „önmagukban véve nem bírnak értékekkel” (333.) Hamis tudatot táplál. Folyvást tagad, a tagadott tételeket átfordítja a saját képére, állítások lesznek belőlük. Humanista hitet hirdet, hiszen: mi magunk vagyunk az értelem forrása, és tudatunk, szabad akaratunk a legnagyobb hatalom. És ezen alapuló tetteket gerjeszt. És az ezen alapuló tettek elindulnak, útjaik végzetesek. A bűnök útjain... És a hangzatos zürzavarban lassan felmorzsolódnak a klasszikus eszmék. És marad a tűnődés: „A liberalizmus bájai és bajai”, ahogy Csejtei Dezső meditatál esszéjében.¹⁶

Mert mi a haza? Ó, mennyire áhította József Attila, hogy „hozzáértő, dolgozó

¹³ Lukacs, John: *A történelmi tudat avagy a múlt emlékezete*. Ford.: Komáromy Rudolf. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2004, 196.

¹⁴ Braudel, Fernand: *Franciaország identitása I–II*. Ford.: Mihancsik Zsófia. Budapest, Helikon Kiadó, 2003, I. kötet, 13.

¹⁵ Lásd Sz. Tóth: *A BREXIT dilemmái. Politika, és ami mögötte van* (Egedy Gergely – Gálík Zoltán: *Nagy-Britannia és az európai integráció. A csatlakozástól a BREXIT-ig*. L’Harmattan Kiadó, 2017, 198. *Grotius*, 2018. szeptember 17. <http://www.grotius.hu/>)

¹⁶ Csejtei: *Filozófia a mindennapokban – Gondolatok emberről, világról, Istenről*. Gödöllő-Mária-besnyő, Attraktor Kiadó, 2016. (Recenzióm megjelent: *Agria*, 2018, ősz, 270–273.)

nép okos gyülekezete” legyen! A ’45 utáni szocializmus népről szónokolt, de nem érte el az egyént. Lőttek neki, egyénnek is, szocializmusnak is. De a haza áll. Most sincs másként: el kell érni az egyént! A rendszersíkok közt élő egyént, hogy szabadon mozogjon. Hogy megérlelhesse magában az eszméket, valóssá téve, hogy ő is érettebb legyen. Ez fentről levezényelve nem megy. Az eszmék bensővé válása hosszú folyamat. *A nemzeti „mozgások” társadalmi szerkezetben és folyamatokban történnek. Fontos lenne tudni (itt adódik) a kérdés: ebben a mozgásban milyen az egyén és a társadalom pszichikus kapcsolata? Milyenek az „oda-vissza” hatások? Hogyan megy végbe az „objektíválódás”, illetve a „szubjektíválódás”? Hogy egy kicsit közelebb jussunk az egyén társadalmi viselkedése rejtett rugóinak érzékeléséhez. Az érdemi irodalomból ne röstelljünk olyanokat szemügyre venni, már csak a jelenség folytonossága és a tudományos kontinuitás okán, amelyek bőven tárgyalták a témakört, még ha más elméleti alapokat, szempontokat vettek is be. Merthogy „a társadalmi azonosságtudat kategóriája több tudományág és kutatási irány metszéspontján található”. Hogyan megy az interiorizálódás, hogyan alakul a tudatosság? Ma, amikor eszméken túl, sokféle hatás éri az embert: eszmezavar, árubőség, látványos mutatóanyagok – kell ennél több? Úgy tűnik, igen. A nép mégis lázong. A nemzeti azonosságtudat kategóriája „több tudományág és kutatási irány metszéspontján található”. Így a pszichológia „nagy integratív lehetőségeit” kell megragadni.¹⁷*

(Európai egység) Ez nem idealizált óhaj, nem politikai akarat, sem lelkes elszánás kérdése. A fentebb már idézett J. Lukacs gondolataival folytatjuk. Vagyis, fontos észrevenni (és értékelni), hogy a történelmi folyamat során bizonyos eszmék mennyire váltak vagy tétettek közkeletűvé. Így kitapintható, hogy az emberek (egyes nemzeteken belül) mennyire voltak eszmekövetők és mennyire tudták/tudják a körülményekhez (nem csak anyagi körülmények értendők itt) igazítani eszméiket. Vagyis mennyire „tudnak tudatos fejjel” részt venni saját életük alakításában? Másrészt viszont, mivel ez a *tudat* (amit gondolnak, és amiben hisznek) flexibilis, az is kérdés: mennyire tudják követni és érvényesíteni jól felismert érdekeiket? Milyen az identitás? Az olasz klasszikusok nyomán ezek az alapkérdések. Ennek rendezése kívánatos minden európai nemzet, ország részéről. A rendezett (vagyott) nemzeteszmét lehet felkínálni a többi nemzetnek (egységesülés, együttműködés). Ha a többi nemzet is felkészült identitásában, lehet együttműködni, szolidaritást tanúsítani, csakis ezek nyomán. Ha ez nincs együtt: imbolygás, lásd ma.

Hogy jutottunk idáig? Az olasz klasszikusoktól áradnak: eszmék, látomások,

¹⁷ Pataki Ferenc *Az én és a társadalmi azonosságtudat* (Kossuth Könyvkiadó, 1982) című könyvét idéztem, lásd *A nemzettudat nyomában*. In: *Partium*, 2020/2., nyár, 85–91.

hevítések, felkínálás. A többi aktor vagy veszi, vagy nem. Például: oktatás, művészetek, tudomány, ipar, mezőgazdaság, orvoslás. A megvalósítás összehangolást igényel. Ehhez készen állnak a társadalomtudósok (filozófusok?), az eszméket kezelésbe veszik, áthangolják (pl. szabadság...). Az áthangolt alrendszer, aktorok működésének újabb szakasza: a szervezés. A politikusok kézbe veszik a dolgot: szervezeteket hoznak létre. Azok ügyet, ügyeket intéznek. Országos szinten, nemzetközi szinten: lásd az EU szervezetei, ideopolitikájuk, külön nyelvezetet kreálnak, hogy cikkek között szabadon intézkedhessenek. Európai lélek, Isten véled! Manzoni, Petrarca, Verga és a többiek forognak a sírjukban. Mivé lettek a szép eszmék, a látomások? És akkor ők még nem számol(hat)tak az iszlám európai térnyerésével. Sőt, támadásával... „A globalizáció, a neoliberalizmus és a nemzetközi migráció egy új típusú kulturális bizonytalanság kialakulásához vezetett, ami a – vallási, politikai és egyéb – identitások radikalizálódásában és az úgynevezett civilizációs erőszakban nyilvánul meg. (...) Az önmagát és minden hagyományos értéket megkérdőjelező nyugat-európai liberalizmus normává teszi a kulturális bizonytalanságot. (...) A szólásszabadság liberális értelmezése tehát végső soron egy olyan szellemi közeget eredményez, ahol minden és annak ellenkezője is legális, a társadalmi tér pedig az egymásnak feszülő ellenpólusok küzdőterévé válik, amelyben a fizikai brutalitás és a rombolás az önkifejezés része.”¹⁸ Csorbul az egyetemes európai kultúra: cenzúrázzák az Isteni színjátékot Belgiumban és Hollandiában, a belga és holland fordításokban Dante Isteni színjátékának a Mohamedre, illetve az iszlámra vonatkozó részeit kihagyták, mondván, hogy a muzulmánokra nézve sértő lehet.

A klasszikus Európa tönkretétele folyik. Világosan leírta ezt Csejtei Dezső egy 2019-es cikkében (Magyar Nemzet, március 9.) Ennek menetét két szakaszra bontja, az egyik alulról, belülről, a másik kívülről jött. Tárgyunk szempontjából nagyon fontos „intellektuális” indoklásra hívja fel a figyelmet. Miközben megy a pusztítás, „teljes hangerőre állítják a humanista szövegeket, s most ugyanúgy az emberiség érdekeire hivatkoznak, mint hajdanán Robespierre és Condorcet. Ahogy Gómez Dávila írja: „Az a büntett, amelyet az ember elkövetni készül, néha olyannyira félelmetes, hogy a nemzet mint kibúvó már nem elegendő – az emberiségre kell hivatkozni.” Ennek alapján megállapíthatjuk: az emberiség ellen elkövetett büntettekre való hivatkozások csak abban az esetben jogosultak, ha odaállítjuk melléjük az emberiségre hivatkozó, annak nevében elkövetett büntet-

¹⁸ Abdesszamad Belhadzs – Speidl Bianka: *Támadás a nyugati értékrendszer ellen. Magyar Nemzet*, 2020. november 2. Az iszlám szakértők újabb írásban erősítik meg nézeteiket: *A baloldal és a politikai iszlám. Magyar Nemzet*, 2021. január 21. Kapcsolódó irodalom: Pierre Cassen, *Hogyan lett a baloldal az iszlám szajhája? Századvég*, 2020, ford. Görgényi Adél és Király Béla.

teket is.” Mert hát, hová lett az európai egység? Jean-Paul Sartre, 1949: „Európa kulturális egységét úgy kell felfognunk – s e ponton meg is állok, mert a politikai vonatkozást el kívánom kerülni –, mint azt az egyedüli egységet, amely képes arra, hogy megmentse azt, ami az egyes országok kultúrájában érvényesül.” Valódi európai identitás létrejöttének, így, nincs esélye. A lecsupaszított, kilúgozott eszmékre hiteles egységet építeni nem lehet. Szervezetek, tanácsok, parlamentek összehozhatók, az „agyonülésezők” szavaznak, nyilatkoznak. De „a népet nem lehet leváltani”. Mint tudjuk. Szervezetek alakulnak és megszűnnek. A hiteltelen, tartalmatlan vitákkal élénkített politikai intézmények összedőlnek, s marad „a pusztá lét”, és a nép, a nemzet, a józan ész nevében, örülve hagyományainak, újra formázza életét. Mint minden járvány után.

Pedig biztatóan indult: egységesülő folyamat, a felvilágosodás jegyében. Sorra születtek a tájékoztató könyvek, az egyiknek ez volt a címe: *Európai polgár*. Ezt külön értékeltem és ismertetőmben megtoldottam: *Emberek és európai polgárok vagyunk*. Felhívtam a figyelmet, hogy ha tanárok megbeszélik a témát a tanulókkal, „azzal még nincs elintézve...” (2001) Mert itt minden szereplőnek nagy a felelőssége. „Felelős magyar alkotó, az egységesülő folyamatokban keresd a közjót!” (2007)¹⁹

Beindult az uniós gépezet. Közben viaskodás a világi kihívásokkal. A szándékok erősítésére: egyezkedések, társulások. Szervezeti erősödés, bizottságok, parlament, tanácsok lépnek működésbe. Követelik az elvek megvalósítását, adminisztratív, keményen. Konfliktus támad a tagországokkal, akik másként értelmezik a dolgot, a tempót is gyorsnak találják. Egyetértenek a főbb eszmékkal, de még nem tudták rendezni saját soraikat. Megfelelni saját polgáraiknak, a honnak. A konfliktus mélyül. A társulás vezérkara bekeményít, adminisztratív eszközökkel és módszerekkel igyekszik érvényt szerezni az elveknek. Ideológiai, politikai síkra terelődik az együttműködés, a szép eszmék kiüresednek, formális emlegetésük növeli a hangzavart. A nemzetek identitása sem egyöntetű, az elkötelezettség többarcú, olykor rejtett. Recseg, ropog az építmény, amely lassan, de szívósan diktatórikussá fejleszti önmagát. A tagország vezetése két irányban igyekszik megfelelni: a társulásnak és a nemzetnek. Az elképzelések, főleg az igények nem mindig esnek egybe. Nemzeten belül is: tagoltság, törésvonalak. Az sem hihető, hogy egy ország esetében az unióval való kizárólagos megfelelés teljes mértékben azono-

¹⁹ Sz. Tóth: a) *Emberek és európai polgárok vagyunk*. Szakoktatás, 2001/3. (Chronowski Nóra – Kondorosi Ferenc – Környei Ágnes: Európai polgár. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 2000.) b) *Felelős magyar alkotó, az egységesülő folyamatokban keresd a közjót!* Új Pedagógiai Szemle, 2007/ 9., 182–185. (Zsolnai József: *A tudomány egése*. In: *A magyar tudomány tudománypedagógiai szemléje*, Budapest, Műszaki Kiadó, 2005.)

sulást jelent a nemzeti elképzelésekkel. Hogy létrejön az eszményi szimbiózis, a népek, nemzetek Európája. Nemes feladat: igazodni a szép, a klasszikus eszmékhez és kezelni a mindennapok bajait. (A népek szerte a világban forronganak, fenti eszméi lent az utcán vérben mártóznak. Értékalapú kompromisszumokat kötni, jó érzékkel kezelve helyzeteket – stratégia és taktika, a nagypolitika művészete. Csak tiszta eszmékkel élni a valóságban nem lehet, illuzórikus. Az élet sokszínű, sötét is, ragacsos is, törekedni kell a szépre, a jóra, az eszme is, a törekvés is megsegít. Mert mi van, ha az építmény „mégsem váltja be a hozzáfűzött reményeket”? Hová futsz, hová menekülsz? Marad a megpihenés, az emlékezés, az édes álom, az ölelés az otthon zöld fűvén.

(Nemzeti értékek) Amikor Csejtei Dezső az európai egység szétveréséről ír (Magyar Nemzet, 2019. augusztus 9.) újabb érvet hoz fel. José Ortega y Gasset, 1930 (bár a spanyol gondolkodó az Európai Egyesült Államok gondolatának lelkes híve volt) nem mulasztotta el az alábbiakat is hangsúlyozni: „Az elképzelt európai szupernemzetben nem tűnhet el, nem szabad eltűnnie a sokféleségnek.” A nemzeti értékek hozzájárulhatnak az Európa-ház építéséhez. Miként a mi értékeink is. Mint például a magyar művészet. Nyelvünk, költészetünk, képzőművészetünk sorában ott zeng a zenénk. Történelmünk röögös útjain fényes emberi arcokat mutat fel Tusnády László. A képcsarnokban, többek mellett, Lavotta Jánosnak és a költő, író, hadvezér, Zrínyi Miklósnak állít emléket. „A zene sokkal nagyobb arányban, mértékben tudta megtartani ártatlanságát, mint az irodalom. (...) Sanyarú sorsunk nem tette lehetővé, hogy nyelvünk, zenénk, képzőművészetünk úgy fejlődjék, mint a szerencsésebb sorsú európai népeké, de valami egyedüli sajtolódott ki végzetünk ólomterhe alatt: ősi gyökereink népünk lelkébe olyan életnedvet vittek, szállítottak, amely sarkalatosan eltér attól, amit jelenlegi környezetünkben találunk. Aki ismeri zenénket, közel kerül nyelvünk lelkéhez, döbbenet figyel fel egy olyan emberi arcra, amelyet korábban nem tudott elképzelni, s immáron életét egyedüli módon gazdagító elemmé vált. Ez lett a rendkívüli érték a nyitott lelkű idegenek számára, és nekünk is ez a fő ihletőnk további küzdelmeink során.”²⁰

Vagy ilyen a magyar költészet, amely Babits szerint egyetemes, ami szép magyar versek francia verzióival is bizonyítást nyert.²¹ És hozhatunk példákat a jog világból is. Ha már éppen „jogállamiságról” dül a vita. Éppen Beccaria nyomán a gondolati körbe be kell vonnunk olyan magyar jogtudósok véleményét, mint Zlinszky János, Trócsányi László vagy Martonyi János, akik a politikai kultúra felől közelítve hangsúlyozzák, hogy a nemzeti identitás és az európai integráció alapfeltétele „a

²⁰ Tusnády László: *Világosság az útvesztőben. Búvópatak*, 2020. november, 16–18.

²¹ Sz. Tóth: *Egy franciatanár irodalmi kalandjai. Találkozásaim szép magyar versekkel franciául*. Szombathely, Savaria University Press, 2015.

történelmileg kialakult elsődleges nyelvi, kulturális, lelki közösségi önazonosság”. Hozzátevé a jog és az erkölcs kapcsolatának fontosságát. Ma, amikor az EU-ban sztártéma a „jogállamiság”, feltétlen tanulmányozni kell e professzorok munkáit. A római jog, a francia Code Civil, az amerikai jogrend, a magyar és az európai jogtörténet tudósai világosan értelmezik: jog, jogrend, állam, jogállam és ezek viszonyát. Ők a felvilágosodás eszméinek „jogos” követői, hiteles képviselői, a gyakorlatban, a folyamatosan és gyorsan változó világban, ami érvényes az európai integrációra is. Merthogy identitásunk a hálós viszonyrendszerben rétegezett – én, másik, közösség, nemzet, civilizációk, világ –, de az identitás még kihámozható.²²

Eszmétúránk vége felé összegezni kellene az úti tanulságokat. A fentebb megidézett gyűjteménysorozat jól példázza, hogy a posztmodern vezérszólások mennyire eltávolodtak a tárgyalt, fényes eszméktől. Beccaria is vakarná a fejét. Madarász Imre tanulmányaiból egyértelmű számunkra: az olasz klasszikusok nem ilyen „egységes Európát” akartak. A sokféleség rendezést kíván: az eszméktől vezérelt elvek útján megfelelni a valóságnak. A huppanókkal tarkított földön járni, vegyesen zajos nyüzsgésben, nem feledve a magas eget. A megfelelés, ez a kérdés. Kinek, minnek? Országon belül: polgár a honnak, nemzeti önmagunknak, nemzet a többi nemzetnek, közelinek, távolinak, önbecsülés és tisztelet a szomszédnak. Ezt érzi Madarász Imre, ezért teszi fel olykor kicsit türelmetlenül a mának szóló kérdéseit. Egy-egy tételnél nem megállva, nem mélyebben kifejtve, nem kíván a csábító közírás mezejére tévedni. Nem feladata. Munkáját felkínálja a társadalomról gondolkodóknak, a társadalomszervezőknek, tanároknak. Nagy a távolság klasszikusai és a valóság között. Előző, fentebb is említett köteteiben, egy-egy fogalmat, kategóriát jobban kifejtett, értelmezően elidőzött náluk. Hemzseg a sok fogalom, sok eszme van forgalomban, az egyik „haladó”, a másik „haladóbb”, sőt progresszív, a demokrácia jegyében türelmetlen, olykor agresszív. Hát nehéz ma a klasszikusok sorsa. De lehet gondolkodni róluk. Sőt, kötelesség...

Hogy lesz ebből kilábalás? Már a „világkormány – világhatalom” víziója leng a virtuális térben. Még előttünk számtalan megoldatlan probléma, de az „emberiség mérnökei” már távolabbra néznek. Kicsikre nem adnak. De nekünk marad a feladat, értelmezni, elmagyarázni korunk jelenségeit, magunknak, másoknak.

„A klasszikusok magasságait csak magányosan közelíthetjük meg, ez nem lehet csoportos expedíció. Múltjukba visszautazni és időtlenségükbe fölemelkedni eltávolít kortársainktól. Mert a magányos képes rátalálni „örök barátainkra”, miként Szabó Lőrinc szavaival nyomatékosítja vallomását Madarász Imre az előszóban. Amit így zár: „Lángelmével folytathatunk baráti beszélgetést egyes egymagunk-

²² Martonyi János: a) *Mi és a világ. Írások 2002–2010*. Magyar Szemle Alapítvány, 2015. b) *A Schuman-deklaráció: 70 éve és most. Európai tükkör*, 2020. <http://real.mtak.hu/118680/>

ban.” Ám szükség van közvetítőkre, tanítókra, józan fejekre – eszmétől emberig. A jog-, az eszmetörténet mellett más szellemi tartományok is „besegíthetnek”, mint például az irodalom és a lélektan együttesen. Az írásművészetben olykor fogalmi szinten, a szaktudományt megelőzően is megjelennek pszichológiai felismerések, melyeket kiváló tanulmányban közvetít Bárány László. Ezzel nem elsősorban az irodalmi hősök benső életére, hanem az *arról való gondolkodásra* szeretné irányítani a figyelmet. Adlert idézve hangsúlyozza: „A pszichológia gyámoltalan tudomány volt mindaddig – írta –, amíg a filozófia pártfogásába nem vette. A filozófiában és a filozófiai antropológiában találjuk meg a tudományos emberismeret gyökereit.” Bárány hozzáteszi: „az irodalom legalább olyan éltető forrása lehet a szaktudománynak, mint a bölcsélet. Ahogy Vigotszkij a pszichológiában a művészetet, úgy Fichte az irodalomban meglátta a tudományt is.”²³ Ezen az úton eljutunk a klasszikus irodalom nagy alakjaihoz, például Dosztojevszkijhez, Tolsztojhoz, Molière-hez, Balzachoz, javunkra lehet a nagyrealizmus jellemábrázolása, vagy éppen Švejk, a derék katona éleslátása. És bővül, árnyaltabb lesz a kép fontos kategóriákról, személyiségről (cselekvésről, korszakról, helyről, szabadságról, felelősségről), ami segítheti az értelmezést „életstílusról, életfeladatokról”. Legyen szó akár hangos közszereplőkről, mert ők is csak földi halandók.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020)

²³ Bárány László: *Írók lélektani gondolatai*. In: *Individuálpszichológiai Füzetek IX*, 2017, 25–32 és *Lélektani gondolatok irodalmi művekben*. In: *Magyar Múzsza*, 2017/2., 30–38.